

Kreativitet
og kreativ kultur i vuggestue

"Om at skabe vilkår for deltagelsesmiljøer i kreative processer"

Kreativitet og kreativ kultur i vuggestue
- om at skabe vilkår for deltagelsesmiljøer i kreative processer

Af pædagog Trine Munkøe i samarbejde med lektor Henriette Vognsgaard.

Om projektet

Dette er dokumentation for udviklingsprojektet *Kreativitet og kreativ kultur* – et udviklingsprojekt muliggjort med støtte fra *BUPL´s* udviklingspulje.

Det centrale omdrejningspunkt for projektet har været at udvikle og kvalificere en forståelse af, hvordan en kreativ praksis kan se ud i en dansk urban vuggestue, med særlig fokus på uderummets muligheder, samt overskridelse af materialers konformitet. Projektet har haft fokus på at udvikle samvær og aktivitet mellem børn-voksne i en legende, eksperimenterende praksis. Dvs. skabe vilkår for deltagelsesmiljøer i kreative processer i vuggestuen.

Projektet har samtidig haft til formål at positionere Danmarks deltagelse i det europæiske projekt *Creanet – Creativity in Preschool Education*.

Nærværende dokumentation er udtryk for nedslag og hovedtemaer i forhold til projektets centrale spørgsmål og mål:

Mål

1. At belyse vilkårene for kreativ praksis i vuggestue.
2. Projektet vil udvikle en kreativ, eksperimenterende praksis, og ud fra barneperspektivet og i respekt for sansernes betydning.
3. Igennem dette projekt, at udvikle og kvalificere en forståelse af, hvordan en kreativ praksis kan se ud i en dansk vuggestue.

Spørgsmål

1. Hvordan kan man skabe vilkår for deltagelsesmiljøer i kreative processer i vuggestuen?
2. Hvordan kan pædagoger arbejde med kreativitet og eksperimenterende praksisformer?
3. Hvilken betydning kan uderummet have for kreativ praksis i vuggestuen?

Projektet er løbende reflekteret, diskuteret og teoretiseret i samarbejde med Lektor Henriette Vognsgaard og lektor Anne Lindegaard (University College Lillebælt, Pædagoguddannelsen på Fyn).
For mere information omkring udviklingsprojektet og *Creanet*, henvises til min hjemmeside www.trinemunkoe.dk samt www.creativityinpreschool.eu

Kreativitet forstår vi i forbindelse med vores bidrag i *Creanet* som en *evne og vilje til at forestille sig ting anderledes end de normalt er – og at handle i overensstemmelse hermed* (Lindegaard & Vognsgaard, 2012).

En smule, alt sammen og meget mere

Tanken var at vi skulle en lille tur ud på en sti udenfor vuggestuen og lege med papkasser og en gammel telefon... Men det gik slet ikke som jeg havde regnet med. Et barn spørger lidt skuffet da vi står ude på stien *"hvor er turen"*. Jeg må så forklare at vi er på turen nu. Intet på den tur gik som jeg havde regnet med og jeg vender derfor mine tanker med en pædagog fra vuggestuen. Efter vores snak kan jeg virkelig se hvor værdifuldt det er at give slip på det planlagte og være flere om at evaluere en situation.

Fra 2011 til 2013 har jeg været tilknyttet vuggestuen *Storkereden* i Odense. Personalet i *Storkereden* har en fantastisk evne til at møde børnene i institutionen med anerkendelse. De går i dialog med børnene (verbalt, kropsligt og ved hjælp af babytegn), betragter børnene med respekt - som værdifulde og selvstændige individer, ser muligheder i stedet for begrænsninger og så har de en befriende humor og glæde i deres tilgang til forældre, kollegaer og børn. Dette mener jeg er forudsætninger for at kreativitet kan lykkes. Sammensmeltningen af de forskellige komponenter; glæde, humor, respekt for materialet, dialog hinanden i mellem, værdifuldhed og blikket for muligheder, skaber tilsammen det ståsted, hvorfra børn og voksne i fællesskab kan udvikle deres kreativitet. Der er således tale om det man kunne kalde kreativitetskulturens forudsætninger og udviklingsgrundlag i det danske vuggestuemiljø.
Det var derfor det oplagte valg for mig at gennemføre mit udviklingsprojekt i *Storkereden*. Her ville jeg få mulighed for at observere, spørge, iværksætte aktiviteter, indsamle dokumentation og viden om processer og pædagogikker samt reflektere over dette i samarbejde med kollegaer i et kreativt miljø. Som en del af *Creanets* netværksmøde for praktikere viste Storkereden institutionen frem for 30 netværksdeltagere i Odense i februar 2013.

Mit udviklingsprojekt samt min deltagelse i *Creanet*, har givet mig en unik og kvalificeret indsigt i samt viden om kreativitet i forbindelse med den danske

vuggestuepraksis og europæiske institutionskultur. Jeg har i igennem arbejdet med begge projekter fundet vished om, at det er påtrængende at begrebet kreativitet blive udvidet og udfordret i sammenhæng med den danske pædagogik. Derved bliver det muligt at udnytte kreativitetens fulde potentiale i det pædagogiske arbejde.

Oplevelse og leg

"Jeg har malet lige derovre – på græsset" siger en dreng og peger. Vi er i fuld gang med at tegne på et stykke plastik som er rullet hen over græsplænen. Drengen har valgt ikke at male på plastikken, men bare på græsset. "Det var da en god idé" svarer jeg ham. Han kikker på mig som om han ikke helt ved hvad han skal tænke om mit svar. Så går han syngende tilbage til sin udvalgte græstot for at male videre.

Som noget helt væsentligt for min opfattelse af begrebet kreativitet står oplevelse. Interesse som vækkes igennem oplevelse, er den essentielle drivkraft i den kreative proces. Oplevelse rummer nysgerrighed, sansning, indtryk, leg, læring og udvikling. *Malcolm Ross* betegner det impuls.

Som et fælles sprog, befinder det legende element sig som samlepunkt for relationen imellem børn og voksne. Energien, fantasien og motivationen som udfoldes i legen, driver aktiviteten og udvisker de åbenlyse kompetence og magtforskelle, der kan være mellem børn og voksne. Lighed og nærvær i et legende oplevelsesmiljø, er ud fra mine erfaringer, afgørende for barnet og den voksnes fælles oplevelse og udvikling af den kreative proces.

Leg genererer kreativitet og det legende menneske er et grundlæggende vilkår. Børn har en legende, frivillig og eksperimenterende tilgang i deres hverdagsliv.

"Play as a voluntary activity or occupation executed within certain fixed limits of time and place, according to the rules freely accepted but absolutely binding having its aim in itself and accompanied by a feeling of tension, joy and consciousness that it is different from ordinary life" (Huizinga, 1950).

Invitation og nuet

Jeg har lige lagt mit tøj på plads i garderoben da et barn kommer løbende imod mig, midt i en fangeleg. Da hun får øje på mig stopper hun fuldstændig op og spørger glad og forventningsfuldt *"hvad skal jeg være med til i dag"*?

For vuggestuebørn kan det være yderst abstrakt at forholde sig til begrebet tid, men børnene er mestre i at være spontane i nuet. Derfor arbejder jeg med nuet. Det hele handler om at se mulighederne, i det vi har og er lige nu. Det vil sige at indfange og fastholde nuet som et fælles rum at være til stede og legende i. På den måde forholder vi os til kreativiteten som en aktiv og kvalitativ anderledes måde at være på – og måske netop som modspil til projektorienteret forløb som har en begyndelse og en ende. Jeg mener at det i sig selv er et pædagogisk mål at integreret kreativiteten som en forholdemåde i institutionerne.

Nuet er nøglen til at gribe barnets initiativ og skabe dynamik i institutions struktur. For selvom struktur er en nødvendighed i arbejdet med vuggestuebørn, er det kun nødvendigt i det omfang struktur giver mening for barnet. Hvis pædagogerne tillader barnet at strække nuet (når det er muligt), til barnet er klar til at afslutte det, gavner det barnets udbytte af aktiviteten. Det er pædagogernes ansvar at invitere (børn og voksne) til og skabe kreative deltagelsesmiljøer når man i institutionen vil arbejde fagligt med kreativitet.

Deltagelsesmiljøerne kan med fordel skabes ud fra den enkelte børnegruppes kompetencer, relationer (eller mangel på samme), interesser og de voksnes

private interesseområder fx cykling. Jeg vil her pointere vigtigheden af det autentiske. Det er nemlig meningsfuldt at pædagogerne skaber kreative deltagelsesmiljøer inden for egne interessefelter, da det forstærker de positive signaler til deltagerne i aktiviteten.

Inklusion og anerkendelse

Line er ca. 1 år gammel og elsker bøger. Hun vil gerne kramme om papiret og bide i det. Hun kikker på billederne. Desværre ødelægger hun vuggestuens bøger. Jeg finder papir, aviser og servietter frem. Og så går vi i gang med at rive og mærke papiret. Bagefter putter vi noget af papiret i en balje vand, så føles det helt anderledes.

Som en forlængelse af nuet ser jeg begreberne inklusion og anerkendelse. Disse begreber peger i kreativitetssammenhængen på, hvordan vi helt grundlæggende i institutionen forholder os til børnenes og vores kollegaers initiativer. Hvilken værdi tillægger vi et vuggestuebarns spontane aktiviteter, fx at rive papir i stykker? Eller hvordan forholder vi os til vores kollegas passion for fx cykling?

Begreberne synes helt uadskillelige fra kreativiteten. Jeg mener, at det er betydningsfulde signaler som børn og pædagoger sender hinanden, og at vi med fordel kan gribe signalerne og skabe kreative aktiviteter ud fra dem. Dette øger børn og voksnes interesse og dermed udbytte af aktiviteterne. Medbestemmelse, medejerskab og deltagelse er vigtigt - vuggestuebørn føler også motivation og glæde når de bliver inkluderet og anerkendt.

> *"An appreciative relation is constituted by equality. A relation cannot be appreciative if one of the parts looks upon herself as worth less or more than the other part (...) A fundamentally appreciative assumption cannot be mixed up with instrumental or strategical ways of being". (Bae 1996)*

Inklusion og anerkendelse i institutionen, skaber de bedste omstændigheder for kreative deltagelsesmiljøer. Tillid i samspillet mellem børn og voksne i den eksperimenterende kreative proces er afgørende. Når man arbejder anerkendende, mener jeg at den kreative tankegang ligger lige for. Jeg er af den opfattelse at kreativitet ligesom anerkendelse, er en forholdemåde i det pædagogiske arbejde.

Deltagelsesmiljøer er således dialogiske, forstået på den måde, at tage del i noget gør én til deltager i et fællesskab og i den fælles dialog. Såvel det dialogiske som det deltagende er centralt i den fælles kreative proces og væremåde.

> *"Where members believe that their contributions matter, with some type of informal mentorship, relatively low barriers for engagement, care about others´ options of self and work, strong support for sharing creations with others" (Jenkins 2009)*

Rum og muligheder

"Hvor mange børn skal der være med til aktiviteten" spørger en pædagog i vuggestuen. *"Alle dem som har lyst"* svarer jeg og går ud på legepladsen. Børnene leger allerede. Jeg gør stille og roligt klar til dagens aktivitet. Nogle af børnene hjælper til. De starter med at være 4 børn. Nogle kommer og andre går. Pludselig er der mindst 10 børn i gang og der er stadig plads til flere. Det er skønt.

Altid og hele tiden befinder vi os i rum. Her er der (som jeg ser det) tale om fysiske rum og psykiske rum. Det er gængs at forstå rum i institutionerne som fx de enkelte stuer eller funktionsrum, men uderummet er stadig udefineret overfor nye pædagogiske anvendelsesmuligheder.

Vi har en pædagogisk tradition i Norden for at benytte uderummets mange muligheder. Børnene sover udenfor i krybber, vi har skovbørnehaver og vi opfordrer i det hele taget børn til at indtage uderummet bl.a. begrundes det i sundhedsforståelser, men også fordi uderummet inviterer til andre måder at organisere og praktisere kreativitet på. Uderummet er råt og "farligt" (hvorfor der også er tradition for regulativer i forhold til institutionsbørns sikkerhed), men uderummet inviterer samtidig til at eksperimentere med materialernes konformitet.

Legepladsen bruges ofte til at gynge, rutche, cykle, løbe eller lege med sand i, men der er mange flere muligheder. Jeg har i forbindelse med dette udviklingsprojekt taget aktiviteter ud på legepladsen, som normalt foregår indenfor. Her kan for eksempel nævnes brug af iPad, som kan betragtes som et materiale blandt mange. Børnene i *Storkereden* bruger aktivt iPaden og personalet bruger selv iPaden som arbejdsredskab for eksempel i forbindelse med sprogarbejde. Men hvorfor begrænse det teknologiske medie til indendørsbrug? Jeg optog løbende små film med børnene, hvor de eksempelvis spiste madpakker udenfor, vaskede hænder eller sang sange. En dag tog jeg *Storkeredens* projekter med ud og satte iPaden til. Det synes børnene var spændende – ikke mindst alle ledningerne og lyset som kom ud fra projektoren. Sammen valgte vi filmklip som vi kunne se på krybbeskurets trævæg. Børnene genkendte jublende sig selv, sang med på sangene og beskrev aktiviteterne for hinanden og de voksne. Da de var mætte af indtryk, brugte vi et tegneprogram og børnene skiftedes til at tegne på iPaden. De børn som ikke kunne komme til men måtte vente på at det blev deres tur, fulgte i stedet ivrigt med på krybbeskurets væg.

Jeg har samtidig arbejdet på at bringe uderummet ind i institutionen. Dette har jeg fx gjort ved at bruge vandflasker (fyldt af børnene) med vand, sten, blade, grene, sand og jord, og brugt dem til leg med de mindste. Dette er en meget sanseligt, æstetisk integration og børnene udforsker med nysgerrighed det nye materiale i deres hænder.

Kreativitet er i sagens natur andet og mere end maling og pensler, men man kan ikke komme udenom hvor fantastisk det er for børn at male. Kreativitet kan netop forstås som gammelkendte materialer og formsprog i nye (og ukendte) rammer og rum. Det høres dog ofte pragmatisk begrundet som værende en besværlig aktivitet i institutionerne af forskellige årsager (fx nyt gulv, manglende plads, manglende male- og arbejdstøj) som en begrænsede mulighed for at lave en aktivitet som kan efterlader sig store pletter på gulv, tøj osv. Min erfaring er, at det er en prioriteringssag. Alternativet bliver at børnene sidder "pænt" ved et bord og maler med store forklæder på (hvilket kan være en helt fin måde at arbejde på), men jeg oplever at børnene får meget større glæde af at male når hele kroppen er aktiv – ikke kun hænderne. Derfor har jeg eksempelvis brugt gennemsigtigt plastik i flere meter til at male på, som jeg har hængt ud på legepladsen. Det er nemt at anvende, hurtigt at rydde op og et nyt og spændende materiale for børnene at male på. Spændende netop fordi det er nyt, uprøvet og uudforsket og giver derfor et væld af nye anvendelsesmuligheder bl.a. med de kendte materialer maling og farver. Materialet og nye rammer giver

umiddelbar impuls. Børnene har frihed til at male højt, lavt, oppe eller nede og de bestemmer selv tempo og intensitet. Det giver den enkelte frihed til at skabe sit eget udtryk og formsprog.

Uderummet er praktisk, når det gælder kreative aktiviteter. Noget andet som bliver tydeligt i uderummet er, at deltagelsesmiljøerne meget nemt kan udvikles og udvides. Fraværet af fysiske vægge som adskiller de enkelte individer, gør det muligt og tilgængeligt for børn, på egen hånd eller i selskab med voksne, at interagere med andre på legepladsen. Modet og lysten til at opsøge leg med andre børn og voksen vokser i den frie ramme som uderummet tilbyder.

Der kan med fordel skabes flere rutiner på legepladsen, fx i forbindelse med opsætning og oprydning af en kreativ aktivitet – ligesom der er indenfor. Ligesom praktiske hensyn kan tages i forbindelse med maletøj til voksne og børn, således at der ikke ved hver aktivitet skal laves nye aftaler med forældre i forhold til hvilket tøj barnet må male i.

Materiale og materialitet

"Hvad er deeet"? Men det vil jeg ikke svare på. Jeg leger med den lille båd i vandet. Puffer båden hen til barnet som kikker lidt og derefter griner og puffer det tilbage. *"Det er en sø"* siger hun. Vi sidder og kikker på den grønne paraply som ligger på jorden, hel fuld af vand.

For mig er det afgørende for udviklingen af begrebet kreativitet og kreativ pædagogisk praksis, at se på hvordan voksne tænker og opfatter deres materiale i forbindelse med det pædagogiske arbejde.
Materiale er i mine øjne alle fysiske ting, men også et begreb, ordsprog eller en betegnelse kan ses som et materiale. Lad mig give et eksempel på et ordsprog som kan bruges til at skabe en kreativ aktivitet; ny vin på gamle flasker. For mig resulterede dette ordsprog i at jeg lavede en aktivitet på legepladsen med brugte

plastikflasker. Børnene fyldte flaskerne med vand, blade, sten, sand mm. Det var smukt at se på, spændende at udforske og en meget sanselig aktivitet. Man behøves ikke altid at skulle opfinde den dybe tallerken… eller skulle jeg nu prøve at tage tallerkner med ud på legepladsen også? Idéer er der nok af.

At være kreativ, er at kunne se værdifulde nye muligheder i det kendte (eksempelvis materialer) og derved skabe nye tanker eller produkter. Derfor er et konkret materiale aldrig kun én ting, med én enkel anvendelsesmulighed. En paraply er for eksempel ikke kun beregnet til at holde os tørre, den kan også bruges til at opbevare vand, hvis man vender den om. Men det kræver øvelse (og børn øver sig konstant, når de leger) at se mulighederne i et materiale, som er defineret på forhånd. De mindste børn i vuggestuen er endnu ikke fastlåst på bestemte mønstrer, men de bliver det meget hurtigt. Ulempen ved at være voksen er at man har fået faste vaner og forståelsesmønstrer. Fx ved vi godt hvad ordsproget ny vin på gamle flasker betyder. Men nu skal vi øve os i at pille alting fra hinanden og finde ny meningsdannelse i stumperne. Det skaber nye potentialer for materialets materialitet og dermed nye fortællinger. Samtidigt gør denne grundtanke os til mesterlærer, som viser børnene at ting kan anvendes og tænkes på mangfoldige måder. Dette mener jeg er med til at skabe kreative børn i de danske vuggestuer. Kreativitet er dannelse set med mine øjne.

Øvelse med materialet skaber overskud. Det er mit klare indtryk, at hvis man først har øvet sig i at tænke anderledes om materialer som kan medtænkes i kreative aktiviteter, så vil man også få lettere ved at tænke kreativ problemløsning (og anerkendelse) ind i andre aspekter af institutionslivet. Det synes altså at være fagligt frugtbart på flere planer at beskæftige sig med grundtanken om materiale og dets materialitet.

Æstetik, krop og sansning

"Jeg kan male med numsen", "det kan jeg også". Børnene kikker på hinanden og griner.

> *"Den estetiske aktiviteten gir imidlertid også frihet fra begrepsmessig tvang. Leken bygger riktignok på tanker, men er ikke diktert av begreper og regler. Leken bryr seg lite om logikk og motsigelser og representerer en tenkning i situasjoner, scener og relasjoner" (Hohr, 2004).*

Det kreative arbejde med børn i vuggestuealderen tager hensyn til betydningen af barnets sanser.
Børnene er sanselige og i høj grad åbne for alle nye indtryk. At præsentere det lille barn for nye sanselige erfaringer og kropslige erkendelser, er en fornøjelse og for mig forbundet med energi og glæde. Det er tydeligt når erkendelsen og glæden ved erfaring med et nyt materiale træder i kraft hos barnet. Det impulsive grin, hævede øjenbryn eller måske endda umiddelbar væmmelse er typiske reaktioner. I processen er det vigtigt at give barnet tid og plads til undersøgelse og fordybelse for at sikre barnets tilegnelse af materialet. Ofte gavner det barnet at blive præsenteret for materialet gentagne gange for at blive fortrolig med konsistens og tekstur. Jeg har selv eksperimenteret med at lade børnene blive fortrolige med et materiale fx papir, for derefter at ændre materialets karakter sammen med børnene, fx ved at dyppe papiret i vand.

Materialet bliver meget anderledes og børnene får en ny erfaring med et kendt materiale. Det lyder simpelt, men det er en afgørende del af at kunne åbne sig op overfor materialets muligheder.
En væsentlig faktor i vuggestuebørns sansningserfaringer er, at næsten alting skal i munden. I munden mærkes form, konsistens og smag. Derfor overvejer jeg ofte valget af materiale i denne forbindelse. Jeg tillader som udgangspunkt

børnene at putte ting i munden (hvis det ikke er til skade), da jeg mener at børnene har ret til at bruge deres egen naturlige sansningsprocesser.
Som jeg ser det, er kreativiteten ikke et forsøg på at slippe det naturlige, men nærmere en udvidelse af vores betragtning af naturlighed.

> *"Kernen i den æstetiske læreproces er at man gennem æstetisk virksomhed omsætter sine indtryk af verden til medierede udtryk. I denne proces arbejder den enkelte aktivt skabende med at sætte symbolsk form på sine oplevelser og erfaringer" (Austring 2006)*

Det vil sige at man gennem det kreative formarbejde eksperimenterer sig frem til en udtryksform, et produkt som er udtryk for og samtidig en bearbejdning af den impuls, de fantasier og de sansninger, der satte processen i gang.

> *"Gennem denne eksperimenterende, skabende proces opstår der nye ideer, følelser og indsigter, som så igen kan udtrykkes symbolsk æstetisk (...). Man har udtrykt sig æstetisk gennem et medie og skabt et endeligt udtryk, der både er produkt af materialet og mediet og af individets eller gruppens fantasi og kreativitet" (Austring 2006)*

På den måde er en af grundforudsætningerne for kreativitet, individets og fællesskabets skabende processer. Sansningen og kroppen er forudsætning for det æstetiske udtryk, da kroppen er bærer af sansning og impuls. På den måde bliver vuggestuebørns kropslige nærvær i fællesskabet forudsætning for såvel indtryk som udtryk. Og det er disse indtryk og udtryk man som pædagog skal søge at indfange, rumme og kvalificere i småbørns hverdagsliv under overskriften kreativitet.

Litteratur og inspirationskilder

Ankerstjerne, Jan, *Æstetik og æstetisk dannelse – hvad er det for noget og hvorfor synes vi det er vigtigt?*, Social Xpress, 2004

Andersen, Peter Ø, *Pædagogiske læreplaner: Styring og betydning*, i: Vera no 35, 2006.

Andersen, Peter Ø, Kampmann, Jan, *Børns legekultur*, 1996

Ahlmann, Lise m.fl., *Ni pionerer i dansk pædagogisk historie*, Dansk Pædagogisk-Historisk Forening, 2001

Bae, B, *Voksnes definitionsmagt og børns selvoplevelse*, in: Social Kritik 47/96

Christensen, Bernhard, *Mit motiv*, Gyldendal, 1983

Danbolt, Gunnar, Enerstvedt, Åse, *Når voksenkultur og barns kultur møtes*, 1995

Ehn, Billy, *Skal vi lege tiger? Børnehaveliv set fra en kulturel synsvinkel*, 2004

Helmer-Petersen, Jan, *Kunst i børns dagligdag: en guide til kunst og kultur i dagtilbud*. Børnekulturens Netværk, 2006

Hohr, Hansjörg, *Et dannelsesteoretisk perspektiv på det estetiske,* Socialexpress, nr. 2, 2004

Holm, Anne Marie, Baby-art: *0-3 åriges billedskabende udfoldelser*, 2007

Huizinga, *J Homo Ludens*, New York Roy Publishers, 1950

Jenkins, Henry, *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Culture* http://digitallearning.macfound.org/atf/cf/%7B7E45C7E0-A3E0-4B89-AC9C-E807E1B0AE4E%7D/JENKINS_WHITE_PAPER.PDF, 2009

Juncker, Beth, *Børnekultur – mellem to paradigmer, i: Børnekultur. Hvilke børn? Og hvis kultur?* 2001

Juncker, Beth, *Når barndom bliver kultur*, 1998

Lindegaard, Anne, *Contrasts Between (Alleged) Intentions And (Actual) Actions In Danish Day-Care Institutions*. Feset 2010

Lindegaard, Anne &Vognsgaard, Henriette, *Gynggang – Om betydningen af æstetiske dimensioner i børns erobring og brug af sprog*, i: DRAMA, nr 1-2008 samt 0-14, 2008

Mouritsen, Flemming, *Legekultur. Essays om børnekultur, leg og fortælling*, 1996